

University of Tabriz-Iran
Quarterly Journal of
Philosophical Investigations
ISSN (print): 2251-7960 (online): 2423-4419
Vol. 12/ No. 23/ summer 2018

Kantian Characteristics of a Priori

Mahdi Soleimani Khormouji¹, Ali Fath Taheri², Seyyed Masoud Sayf³

¹ Ph.D. Candidate in Philosophy, Department of Philosophy, Imam Khomeini International University, Qazvin. Email: Soleimani.um88@gmail.com

² Associate Professor of Philosophy, Department of Philosophy, Imam Khomeini International University, Qazvin. Email: fathtaheri@hum.ikiu.ac.ir

³ Associate Professor of Philosophy, Department of Philosophy, Imam Khomeini International University, Qazvin. Email: dr_sayf2003@yahoo.com

Abstract

Undoubtedly, A Priori needs to be clarified if we are to understand the heart of *Critique of Pure Reason*; and Kant, precisely for this very reason, devoted a considerable part of *Critique* to explaining the epistemic status of A Priori, searching its origin, specifying its validity scope, and illustrating its instances. Although he, more or less, in both editions of *Critique*, put forward some characteristics intrinsic to A Priori (such as necessary, strictly universal, pure, clear, certain and independent of experience) since they have been also used in (pre)post-Kantian traditions, especially in a meaning different from what Kant meant, so they may simply bring about some confusions cause failing to appropriately grasp the heart of *Critique*. With reference to such confusions the authors make an attempt to shed light on this point in part (1). Then, in part (2-1), based on the text of *Critique* and its commentators' views, authors proceed to show that to evade such confusions one should re-define necessary to "what is emerged from the nature of the human mind", strictly universal to "applicable just in the realm of phenomenon", pure to "merely focused on the contribution of mind itself in collaboration with the objects themselves to form empirical knowledge", clear to "what the scope of searching for is limited to within ourselves not outside of it" and certain to "what its scope is immutable –either regarding to its instances themselves or to their numbers". In part (2-2), by scrutinizing the other characteristic (i.e. independent of experience), we shall show that this characteristic, besides of referring to mere structure, can refer to some kind of knowledge on which every possible experience is based; moreover, we shall determine the relation of above characteristic to pre(post)-Kantian traditions.

Keywords: Necessary, Universal, Pure, Clear, Certain, Independent of Experience

1. Introduction

Inquiring about *a priori* has a long history. Perhaps, the paradox of knowledge in *Meno* was the first stimulus has been persuading philosophers to emphasize on the vital role of *a priori*; thereby the experience of sensible things becomes possible. To answer this paradox, Plato came to believe that, the possibility of any knowledge is depend on an epistemic bedrock that one acquired before (s)he came to this world, and now, through recollection, gets access to it. Aristotle also believed that “all teaching and all intellectual learning come about from already existing knowledge” [1]. Apart from why Plato and Aristotle emphasized on the inevitability of the *a priori*, there still exist some ambiguities and hence disagreements about (a) what they exactly meant by *a priori* (b) how far our intellectual teaching and learning are depend on “already existing knowledge” (c) what does this knowledge consist of? [2, 3, 4] In modern philosophy, discussion of how to interpret pre-existing knowledge and of its domain turns into another phase. Contrary to Descartes’ predecessors who usually leave us confused about the origin of our access to pre-existing knowledge, he intensively urges that it would be quite enough to confine ourselves to inquiry just within the self, if we are to find any proper answer. At that time, being innate was so vague for philosophers that made them raise several objections; therefore, he had no choice but to give further explanations. Despite Descartes’ supplemental explanations, Locke’s objections shows that Descartes’ (and Leibniz’s) concept of innate ideas invalidates the necessity of prior knowledge in structure of our every knowledge. Nevertheless, Hume rejects the theory of innate ideas and says they “draw out their disputes to a tedious length, without ever touching the point in question”. Kant reconstructs the necessity of *a priori* in structure of human knowledge. Nevertheless, as much as he elaborates the meaning and domain of *a priori*, simultaneously makes it too complicated and ambiguous. In this study, we, at first, point out some of these ambiguities, then offer some suggestions to solve the problem.

2. The results

We summarize the results of our study into two following tables (a) & (b).

Table (a)

	the troublesome definition	The alternative definition
Necessary	What is true in all possible worlds	What raises out from the nature of human mind
Universal	What is applicable to all instances of a type/genus	What is applicable to all (and only all) phenomena
Pure	What is totally separate from experience	What refers to the portion of mind itself in its cooperation with objects themselves to make possible experiential knowledge
Clear	What, in an epistemic stand, is entirely accessible	What if we are to find it, we must confine our inquiry just within our own self not out of it
Certain	What is unquestionable	What its realm is unchangeable, both in terms of number of its instantiations and in terms of what it consists of

Table (b)

		If it refers to form/structure whose origin is dependent from experience	representational innatism	Kant rejects it	
			faculties innatism	Kant embraces it	
		If it refers to form/structure on which we can justifiably extend our knowledge	Formal extention of knowledge	if language has a social nature	Kant rejects it
			Mateial extention of knowledge	if language has a private/individualistic nature	Kant embraces it
	If it refers to mere form/structure			It is Kant's main proposal in <i>Critique</i>	
	If it refers to some sort of knowledge		There are, at least, several statements in <i>Critique</i> that refers to this meaning		

References

- 1- Aristotle (1975). *Posterior Analytics*, translated with a commentary by J. Barnes, 2nd edition, Clarendon Press, Oxford.
- 2- Barnes, J. (1975). Commentary, in J. Barnes (trans.) *Posterior Analytics*, 2nd edition, Clarendon Press, 81-271, Oxford.
- 3- Scott, D. (2005). *Plato's Meno*, Cambridge University Press, Cambridge.
- 4- Silverman, A. (2014). *Plato's Middle Period Metaphysics and Epistemology*, in Stanford Encyclopedia of Philosophy. (<http://plato.stanford.edu/entries/plato-metaphysics/>).
- 5- Kant, I. (2002c) "Metaphysical Foundations of Natural Science", trans. M. Friedman, In *Theoretical Philosophy after 1781*, H. Allison & P. Heath (eds.), Cambridge University Press, 171-270.
- 6- Silverman, A. (2014) "Plato's Middle Period Metaphysics and Epistemology", Stanford Encyclopedia of Philosophy. (<http://plato.stanford.edu/entries/plato-metaphysics/>).
- 7- Strawson, P. F. (1966) *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*, London and New York: Routledge (Taylor & Francis Group).

مشخصه‌های امر پیشین نزد کانت*

مهدى سليمانى خورموجى***

دانشجوی دکتری فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین (نویسنده مسئول)

علی فتح طاهری***

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین

سیدمسعود سیف***

دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین

چکیده

فهم محتوای تقد عقل محض منوط به فهم معنای امر پیشین است و کانت نیز به همین دلیل، بخش عمده‌ای از این کتاب را به تبیین شان معرفتی، جستجوی خاستگاه، تعیین محدوده اعتبار و تشریح مصاديق آن اختصاص داده است. با این همه، حتی با آنکه وی در هر دو ویرایش تقد، کم‌وپیش، مشخصه‌هایی (مانند ضروری، اکیداً کلی، محض، واضح، قطعی و مستقل از تجربه) را برای امر پیشین معرفی کرده است ولی، چون این مشخصه‌ها در سنت‌های پیشاکانی و پساکانی در معنای متفاوت با معنای مدنظر او- نیز به کار گرفته شده‌اند پس چندان بعید نیست اگر در فهم محتوای تقد دچار ابهام شویم. ما در بخش (۱)، به برخی از این ابهام‌ها اشاره خواهیم کرد. سپس در بخش (۲-۱)، نشان خواهیم داد برای رهایی از ابهام‌های مزبور ناگزیریم مشخصه ضروری را به «برخاسته از طبیعت ذهن انسان»، اکیداً کلی را به «صرفًا قابل اطلاق بر پدیدارها»، محض را به «معطوف بودن به سهم خود ذهن در تشریک مساعی اش با خود اشیاء برای شکل‌گیری معرفت تجربی»، واضح را به «آنچه حیطه جست‌وجو برای یافتن اش، صرفاً محدود به درون خودمان است و نه بیرون از آن» و قطعی را نیز به «آنچه گستره‌اش هم به لحاظ خود مصاديق و هم به لحاظ تعداد مصاديق تغییرناپذیر است» باز تعریف کنیم. در بخش (۲-۲) نیز با واکاوی مشخصه مستقل از تجربه، نشان خواهیم داد این مشخصه، علاوه بر دلالت بر صرف ساختار، می‌تواند ناظر به نوعی معرفت در بن‌هر گونه تجربه ممکنی نیز باشد؛ افزون بر این، نسبت مشخصه مزبور را با سنت پیشاکانی و پساکانی نیز نمایان خواهیم ساخت.

وازگان کلیدی: ضروری، کلی، محض، واضح، قطعی، مستقل از تجربه

* تاریخ وصول: ۹۵/۸/۱۵ تأیید نهایی: ۹۵/۱۱/۲

برگرفته از پایان‌نامه «واکاوی رویکرد برون‌گرایانه به مسئله توجیه معرفتی باورهای ناظر به جهان خارج؛ بررسی انتقادی تئوری‌های اعتمادگرایی، زمینه‌گرایی و کارکرد صحیح»، تاریخ تکمیل پایان‌نامه: شهریور ۱۳۹۷، اساتید راهنمای: دکتر علی فتح طاهری، دکتر سید مسعود سیف، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

**E-mail: Soleimani.um88@gmail.com

مقدمه

چندان گزافه نیست اگر مدعی شویم فلسفه‌ورزی با تأکید بر جایگاه امر پیشین در امکان‌پذیری تجربه شیء محسوس گره خورده است. به طور مثال، افلاطون با طرح پارادوکس معرفت در منون (80d-e)،^۱ امکان هر معرفتی در این دنیا را منوط به تکیه‌گاه معرفتی‌ای می‌داند که فرد پیش از به‌دنی‌آمدن و اجادش شده است و اکنون آن را به یاد می‌آورد (از ۸۱c به بعد).^۲ ارسطو نیز در آنالوگی‌قای دوم، قوام هر معرفت عقلانی را مبتنی بر عنصری «از-پیش-موجود» می‌داند (Book A, Chapter 1, 71^a).^۳ سوای دلیل افلاطون و ارسطو بر اجتناب‌ناپذیری امر پیشین، به نظر می‌رسد هم‌چنان در این باره که ممنظورشان از امر پیشین، دقیقاً اشاره به چه چیز (چیزهایی) بوده است، اختلافِ نظرهایی وجود داشته باشد. مثلاً تفاوت تقریر تئوری یادآوری در منون و فایدون سبب شده است برخی مفسران، منشاً طرح آن را با دغدغه‌های معرفت‌شناسان معاصر در پرداختن به مسئله امر پیشین هم‌سنخ بدانند، در حالی که برخی نیز مانند اسکات، چنین هم‌سنخ دانستنی را گمراه‌کننده دانسته و نسبت به آن هشدار داده‌اند (Scott, 2005: 103-105). افزون بر این، به‌دلیل ابهام در یکی از عبارات فایدون (72e-73a)، برخی مفسران، تئوری یادآوری را ناظر به نقش اجتناب‌ناپذیر امر پیشین در امکان‌پذیری «هر معرفتی برای همه افراد» دانسته‌اند، در حالی که برخی دیگر آن را صرفاً تمهید‌کننده «نوع خاصی از معرفت برای گروه خاصی از افراد (فیلیوفان)» به‌شمار آورده و مدعی شده‌اند که برای تبیین امکان‌پذیری سایر اقسام معرفت هم‌چنین معرفت سایر افراد، لزوماً نیازی نیست به تئوری یادآوری و امر پیشین متول شویم (Silverman, 2014: §11). مفسران ارسسطو نیز درباره دامنه انتکای بر معرفت پیشین و مصاديق آن اختلاف‌نظر دارند. مثلاً بارنز، هر گونه یادگیری عقلانی (سوای اینکه از رهگذر قیاس، استقرا یا حتی استدلال خطابی باشند) را به‌نحو اجتناب‌ناپذیری مبتنی بر معرفت از-پیش-موجود می‌داند (Barnes, 1975: 81؛^۴ اما مک‌کری‌هن معتقد است بنابر متن نمی‌توان تعیین کرد آیا این قاعده هر گونه یادگیری عقلانی را در بر می‌گیرد یا -طبق توضیحات بعدی ارسسطو- صرفاً ناظر به معرفت برآمده از برهان لئی (knowledge) است (McKirahan, 1992: 22-7). افزون بر این، در تبیین مصاديق معرفت پیشین، بآنکه بارنز تردید دارد آیا این معرفت، قواعد استنتاج -از جمله اصول متعارفه- را شامل می‌شود یا نه (Barnes, 1975: 83-4) با این حال، راس، صراحتاً این قواعد را از مصاديق معرفت پیشین به‌شمار می‌آورد (Ross, 1949: 504-505) از سوی دیگر، بآنکه راس، معرفت پیشین به قواعد را معرفتی بالفل تلقی می‌کند ولی فیرجان تأکید دارد چنین برداشتی، این مدعای ارسسطو را نادیده می‌گیرد که معرفت پیشین نسبت به قواعد می‌تواند برآمده از نوعی ظرفیت بالقوه شناختی در فرد باشد.^۵

در دوران مدرن نیز با طرح تئوری امر فطری از سوی دکارت، اختلاف بر سر معنا و حیطه امر پیشین، رنگ‌ویوی دیگری به‌خود می‌گیرد. زیرا بآنکه وی امکان‌پذیری دسترسی فرد به ادراکی از خود به‌مثابه یک هستی ناقص را مشروط به آن می‌داند که فرد از پیش به تصوری از یک هستی کامل‌تر دسترسی معرفتی داشته باشیم (AT VII 46; CSM II 31 & AT V 153; CSMK 338) ولی برخلاف اسلامی، حیطه جست‌وجو برای نمایان‌ساختن منشاً دسترسی فرد به امر پیشین را مبهم و انمی‌نهد و آن را به درون خود انسان محدود می‌سازد (AT VII 133; CSM II 96 & AT VII 422; CSM II 285). با این حال، هم‌عصران دکارت، مدعایش را مبهم می‌یافتنند. به‌همین دلیل، دکارت بارها ناگزیر می‌شود به‌طور مثال، در پاسخ AT VIIIB 357-8؛ CSM I (AT VII 187-9؛ CSM II 132)، در پاسخ به ریگیوس

AT V 149-50; CSMK 336 & AT V 165; CSMK (303-304) و در محاوره با بورمان (347) توضیحات بیشتری درباره ماهیت امر پیشین ارائه دهد و حتی با اشاره به برخی مصادیق، گستره آن را دقیق‌تر مشخص سازد. با این‌همه، لاک در جستاری پیرامون فاهمه بشرسی نشان داد تعریف دکارت و به تبع وی لایپنیتس،⁶ آشکارا اجتناب‌ناپذیری امر پیشین در قوام‌یافتن هر معرفتی نزد هر فردی را محدودش می‌سازد. زیرا اگر به‌فلیت‌رسیدن امر فطری، مشروط به سپری‌شدن مجموعه‌ای از تجربه‌های مرتبط باشد آنگاه ناچاریم مصادیقی از تجربه را پذیریم که متکی بر امر پیشین نیستند چرا که زمینه‌ساز به‌فلیت‌رسیدن آنده؛ همچنین، با انکای بر تعریف مزبور هنوز نمی‌توان این احتمال را رد کرد که چه‌بسا زمینه تجربی مزبور، هیچ‌گاه برای برخی از افراد فراهم نشود (Book I, Chapter II, §§ 1-5). بعد از لاک، اگر چه هیوم نیز با تئوری امر فطری کنار نمی‌آید ولی ابهام‌های تبیه شده گردآورد معنا و گستره آن سبب شد تا وی چندان به انقادهای لاک بر فطری‌گرایان بها ندهد و در پژوهشی پیرامون فاهمه بشری، این منازعات را «اطاله کلام بر سر هیچ» به‌شمار آورد (Section II, § 9, footnote 7). با این‌همه، کانت درباره اجتناب‌ناپذیری امر پیشین در قوام‌یافتن معرفت را احیاء کرد و حتی واکاوی در باب معنا و گستره آن را عمق بیشتری بخشد؛ منتهی به‌همان میزان نیز بر معضلات مربوط به آن افزود. این مقاله ضمن بیان برخی ابهام‌ها، راه حلی نیز برای رفع آنها پیش می‌نهد.

۱. برخی ابهام‌های تبیه شده با معنای امر پیشین نزد کانت

کانت در ویراست دوم نقد عقل مخصوص، صراحةً امر پیشین را گونه‌ای معرفت به‌شمار می‌آورد که مستقل از تجربه بدست می‌آید و بهنحو اتفاک‌ناپذیری، ضروری، اکیداً کلی و بنابراین، محض است (B4). البته بنابر ویراست نخست، باید مشخصه‌هایی همچون واضح (clear) و قطعی (certain) را نیز بیافزاییم (A2). آنچه نباید فراموش شود، تأکید کانت بر اتفاک‌ناپذیری این مشخصه‌ها است. همین‌نکته نیز ما را ناگزیر می‌سازد دقت خاصی را در تعریف آنها به خرج دهیم. زیرا اگر معرفت‌شناس معاصر بخواهد ضروری را «آنچه در همه جهان‌های ممکن صادق است»، کلی را «آنچه بر همه مصادیق یک نوع/جنس قابل اطلاق است»، محض را «آنچه به کلی منفک از تجربه است»، واضح را «آنچه کاملاً در دسترس معرفتی است» و قطعی را نیز «آنچه قابل تردید نیست» معنا کند آنگاه در فهم مدعای کانت با مشکلات زیر مواجه خواهد شد.

(الف) چنین ضرورت و کلیتی قابل اتفاک از یکدیگرند (8-37). Kitcher, 2006: (الف-۱)

موردی را می‌توان مثال زد که اگر چه در همه جهان‌های ممکن صادق است ولی کلی نیست. فرض کنید n واحد مسکونی میان $n+1$ خانوار تقسیم شده باشد آنگاه در همه جهان‌های ممکن، لااقل درباره یکی از آن- واحدهای مسکونی - و نه همه آنها - می‌توان ادعا کرد که بیش از یک خانوار در آن زندگی می‌کند. **(الف-۲)** اینکه "همه وزیران دولت روحانی مرد هستند"، در عین آنکه کلی است ولی در هر جهان ممکنی صادق و بالتبوع ضروری نیست.

(ب) اگر چه بنابر تعریف کانت، گزاره "می‌دانم که وجود دارم" ناظر به معرفتی پیشین است چرا که مستقل از این یا آن تجربه خاص به‌دست می‌آید، ولی به نظر نمی‌رسد وجود داشتن من، امری ضروری باشد. زیرا می‌توان جهان ممکنی را تصور کرد که من در آن وجود ندارم (Kitcher, 2006: 38).

(ج) نزد کانت، تجربه جهان خارج، امری ضروری است زیرا در هر جهان ممکنی، تجربه درونی منوط به تجربه خارجی است (B275-6). با این حال، بیشترین چیزی که کانت درباره نسبت فاعل شناسا و جهان خارج می‌گوید لزوم مفروض گرفتن آنست بی‌آنکه درباره چگونگی تحقق چنین نسبتی سخنی بگوید. مسکوت‌ماندن

این موضوع در نقد ناشی از غفلت یا بی‌اطلاعی کانت از اهمیت آن نیست؛ بلکه ناشی از آنست که هر گونه تلاشی برای تبیین چگونگی این نسبت، به طور اجتناب‌ناپذیری، منجر به بحث از چگونگی شیء فی نفسه خواهد شد که بهمنزله فراروی از مرزهای است که وی برای هر گونه معرفت تجربی معتبری تعین کرده است.^۶ پس بهمین سادگی نمی‌توان مدعی شد که جهان خارج کاملاً در دسترس معرفتی قرار دارد. بنابراین، اگر چه تحقق تجربه جهان خارج، امری ضروری است ولی لزوماً نمی‌توان مدعی شد که این تجربه واضح نیز می‌باشد.

(۵) لاقل، کریپکی از تفکیک میان «پیشین» و «ضروری» دفاع می‌کند. وی معتقد است وقتی فیزیکدان، یکی از اوصاف ذاتی ماده A را کشف می‌کند، آن وصف در هر جهان ممکنی در باب A صدق خواهد کرد. بالاین حال، آن وصف از طریق تجربه به دست آمده است و نمی‌توان مدعی شد وی از پیش می‌دانست چنین وصفی در باب A صدق خواهد کرد. بنابراین، اگر چه آن وصف ضروری است ولی پسین خواهد بود، (Kripke, 1980: 123-7).

(۶) کانت در توضیح «اکیداً کلی» می‌نویسد: اگر حکمی اکیداً کلی لحاظ شود، یعنی به‌گونه‌ای لحاظ شود که هرگز هیچ استثنای برایش امکان‌پذیر نباشد، آنگاه چنین حکمی از طریق تجربه به دست نیامده بلکه به‌نحوی مطلقاً پیشین معتبر است (B4). با این توصیف، امکان‌نایپذیری هر گونه استثنای، به‌این معناست که امر اکیداً کلی، در هر جهان ممکنی صادق و بنابراین ضروری است. ولی اگر این گونه باشد آنگاه «اکیداً کلی» و «ضروری»، برخلاف مدعایی کانت که آنها را دو خصلت متمایز تفکیک‌ناپذیر معرفی می‌کند، در واقع دو نحوه توصیف برای یک خصلت خواهند بود، زیرا می‌توان آنها را به یکدیگر فروکاست (Kitcher, 2006: 38). البته ماجرا به اینجا ختم نمی‌شود. اگر قطعی بودن به معنای «غیر قابل تردید بودن» باشد آنگاه آن را نیز می‌توان وصف دیگری از خصلت ضروری و بالتیع قابلی تحويل به آن قلمداد کرد.

(۷) اگر محض بودن به‌گونه‌ای لحاظ شود که گویی امر پیشین، به‌کلی منفک از تجربه است -حال چه این تجربه ناشی از تأثیری داخلی باشد و چه خارجی- آنگاه دیگر جایی برای این ادعا باقی نمی‌ماند که امر پیشین برای امکان‌نایپذیری تجربه (یا آگاهی از متأثر شدن) اجتناب‌ناپذیر است (B5).

(۸) اگر پذیریم امکان‌نایپذیری تجربه/دسترسی معرفتی مشروط به امر پیشین است آنگاه با این مفصل مواجه خواهیم شد که آنچه پیش شرط هر تجربه/دسترس پذیری معرفتی است چگونه می‌تواند خودش به تجربه درآید و یا در دسترس معرفتی قرار بگیرد؟ از سوی دیگر، آنچه در دسترس معرفتی قرار دارد، نمی‌تواند همزمان پیش شرط دسترس پذیری معرفتی نیز باشد. بنابراین، ناچاریم یا امر پیشین را واضح بهشمار نیاوریم یا اینکه آن را شرط دسترسی معرفتی ندانیم.

اگر در تشخیص ابهام‌های مزبور به خطأ نرفته باشیم آنگاه ظاهراً برای اجتناب از آنها ناچاریم مشخصه‌های امر پیشین را یا به‌نحوی بازتعریف کنیم یا آنکه مدافعه بیشتری درباره آنها به‌خرج دهیم.

۱-۲. باز تعریف مشخصه‌های ضروری، اکیداً کلی، محض، قطعی و واضح

با آنکه کانت تصویر دارد رسالت او در تقدیم منحصر به تحقیق درباره طبیعت عقل است (Axiv, B23) و بارها نیز به طور عام بر تمایز میان نقد و هر گونه روان‌شناسی تجربی و تعلقی (/ B152-3, A334-5 B20-2 B391)،^۷ و به طور خاص بر تمایز میان نقد و پژوهش‌های روان‌شناسانه هیوم^۸ پای می‌فشارد (B127, A760-61 / B788-9)

طبیعت ذهن انسان را در کانون مطالعه خویش قرار دهد،^{۱۱} با این‌همه، ظاهراً عبارات تقد خلاف این را نشان می‌دهند. زیرا با آنکه از یکسو، تقد را تحقیقی در باب طبیعت خود عقل معرفی کرده است ولی از سوی دیگر، با تعریف عقل به قوهای که اصل‌های معرفت پیشین را در خود نهفته دارد (A11 / B24)، به ما یادآور می‌شود پس از یافتن چنین اصولی، هرگز نمی‌توان با تکیه بر آنها درباره عقل احتمالی هر موجودی داوری کرد بلکه صرفاً از جایگاه یکانسان می‌توانیم بگوییم تنها این‌گونه قادریم به چیزی دسترسی معرفتی داشته باشیم (A26-7 / B42-3). با آنکه وی دسترسی معرفتی به هر چیزی را نیز تنها در صورتی قابل تحقق می‌داند که در بطن یک تجربه ممکن قرار داشته باشد (Bxvii)، ولی هم‌زمان تجربه را نیز نخستین محصولی می‌داند که فهم ما تولید می‌کند (A1 / B1). با این توصیف، چندان عجیب نخواهد بود اگر کانت صراحتاً مدعی شود هر آنچه را که بتوان به نحو پیشین به طبیعت خود تجربه/عقل نسبت داد، چیزی است که ذهن انسانی ما در آن نهاده است (Bxviii, A125-6). بنابراین، در تقد، واکاوی آنچه از طبیعت خود تجربه/عقل بر می‌خizد، نهایتاً به واکاوی (A20-21 / B35, A22 / B37, A25 / B41, A34-5 / B51, A42 / B59-60, A48-9 / B66, A251) طبیعت ذهن انسان می‌انجامد (A42 / B59-60, A48-9 / B66, A251).^{۱۲} با تکیه بر همین مبنای توcan مشخصه‌های امر پیشین نزد کانت را به نحوی بازتعریف کرد.

اشکال بنیادین تعریف ضروری به «صادق در هر جهان ممکن»، جایگاه هستی‌شناسانه مستقل است که بنابر شهودی متعارف، برای هر جهان ممکنی – به مثابه مجموعه‌ای از اشیاء فی نفسه و نسبت میان آنها – فرض می‌شود در حالی که نظام کانتی، با تأکید بر معنای سلیمانی شیء فی نفسه (B307-9)، مجالی برای چنین جایگاهی باقی نمی‌گذارد. ولی حذف این جایگاه سبب می‌شود نهایتاً جهان‌های ممکن به تجربه‌های ممکن^{۱۳} و بالتبع «صادق در هر جهان ممکن» نیز به «صادق در هر تجربه ممکن» فروکاسته شود. از سویی، آنچه در هر تجربه‌ای صادق باشد نیز چیزی است که با طبیعت خود تجربه گره خورده است. ولی پیش از این روشن شد در نظام کانتی، آنچه از طبیعت خود تجربه بر می‌خizد نهایتاً به طبیعت خود ذهن بر می‌گردد. بنابراین، مشخصه ضروری بودن امر پیشین را باید به «آنچه از طبیعت خود ذهن بر می‌خizد»، تعریف کنیم.

برای بازتعریف مشخصه کلی بودن نیز کمترین آشنایی با چارچوب‌های نظام کانتی کافی است تا بدانیم امر پیشین، شرط تعین پدیدارهایست و بالتبع اعتبارش نیز محدود به قلمرو آنهاست (A27 / B43, A35 / B51-2, A44 / B62, B307-9, A257 / B313).^{۱۴} با هر گونه فراروی از این مرز، یا (۱) به ایدئالیسم بارکلی گرفتار می‌شویم که در این صورت همه اشیاء تجربی را به توهمنی صرف تقلیل داده‌ایم (B 70-71) و معنای تجربه را نیز به نحو ناماؤسی زیر و رو کرده‌ایم؛ یا (۲) همچون لاپینیتس در تبیین تمایز چیزهایی که عاری از هر گونه اختلاف کمی و کیفی‌اند (مانند واحدهای مکان، زمان و یا حتی دو قطبه آب) عاجز می‌مانیم (A263-4 / B319-20, A272 / B328) که در این صورت بخشی از تجربه‌های ممکن را غیر قابل تبیین کرده‌ایم؛ یا آنکه (۳) هم‌سوی با نیوتون، زمان و مکانی تهی و مطلق را شرط امکان خود اشیاء قرار داده‌ایم که در این صورت نیز زمینه را برای شکل‌گیری آنتی‌تزر اولین و دومین تعارض عقل محض فراهم کرده‌ایم (Paton, 1961: 174).^{۱۵} بنابراین، به نظر می‌رسد مشخصه کلی بودن را باید به «آنچه بر همه پدیدارها و صرفاً پدیدارها، قابل اطلاق است» تعریف کنیم.

اما برای بازتعریف محض بودن، ابتدا باید این نکته را توضیح داد که چگونه تقد، هم به واکاوی طبیعت ذهن انسان می‌پردازد و هم قادر است تمایز خود را با هر گونه روان‌شناسی تجربی یا تعقلی حفظ کند؟ روان‌شناسی –

آن گونه که نتیجه‌اش به کار فیلسفه نیز باید - تلاشی است برای ردیابی مفاهیم موجود در منازعاتِ سنتی فلسفه که نهایتاً یا به تأثیراتِ حسی یا به تأثیراتِ درونی‌مان درباره همین تأثیرات ختم می‌شود؛ البته با گوشه چشمی به این مسئله که آیا وساطت ذهن‌مان در این میان، نقش لاینکی در شکل‌گیری محتوای این مفاهیم بر عهده دارد یا نه؟ «اگر پاسخ مثبت باشد آنگاه فیلسفه روان‌شناس در جایگاه قرار دارد که می‌تواند برای کاربرد یک مفهوم مرزهایی را تعیین کند» (Waxman, 2005: 9). با این توصیف، اگر چه می‌توان مدعی شد کانت در جایگاه فیلسفی روان‌شناس ظاهر می‌شود^{۱۶} ولی تمايز پژوهش او با روان‌شناسی تجربی (به طور خاص از نوع هیوم) این است که پژوهش هیوم، معطوف به بررسی منشأ تجربی مفاهیم مذکور است (کانت: ۳۸۸؛ ۱۴۵) بهاین معنا که چنین پژوهشی نشان می‌دهد ذهن انسان تحت فلان و بهمان شرایطِ بیرونی، محتوای مفاهیم مذکور را این آن‌گونه شکل می‌دهد.^{۱۷} در این پژوهش، اگر شکل‌گیری یک مفهوم صرفاً متکی بر دخالت ذهن باشد بی‌آنکه بتوان منشأی بیرونی برایش سراغ گرفت، نهایتاً به منزله فرزند نامشروع ذهن کنار گذاشته می‌شود (Hume, 1825: Vol. 4, 22). در حالی که تقدیم مبتدا بر این شعار که «اگر چه همه شناخت ما با تجربه آغاز می‌شود، با این همه ...» (A2 / B1)، برای خود ذهن سهمی مشروع قائل می‌شود. اما تقدیم این سهم را منحصرآ در آن حیطه‌ای جستجو می‌کند که نوعی تجربه ممکن بتواند محتوای پژوهش معرفتی را تأمین کند. اما روان‌شناسی تعلقی پا را از این حیطه فراتر می‌نهاد و در پی آنست تا بانکای بر «من می‌اندیشم»، اصولش را از رهگذر قیاس‌هایی بیرون بکشد که صرفاً ناظر به کاربرد استعلائی فهم‌اند و بالطبع هر گونه آمیختگی با تجربه‌های ممکن را رد می‌کنند (A342-3 / B400-401, A348 / B406, A382 / B34).^{۱۸} بهاین ترتیب، تقدیم، برخلاف روان‌شناسی تجربی و تقلیلی، به ترتیب، هم بر سهمِ مشروع خود ذهن تأکید دارد و هم این سهم را در آن حیطه‌ای جستجو می‌کند که بتوان مدعی شد ذهن، به نحوی، از داخل یا خارج خودش متأثر شده است. البته اگر چه کانت، ذهن و تأثیر داخلی/خارجی را در شکل‌گیری معرفت تجربی سهمیم می‌داند ولی در ابتدای «آموزه استعلائی عناصر» چنان پیش می‌رود که گویی سهم این دو - به عنوان صورت و ماده معرفت - را می‌توان (حتی باید) منفک از یکدیگر مورد بررسی قرار داد (B34 / A20).^{۱۹} باید به خاطر داشت که چنین تفکیکی لزوماً بهاین معنا نیست که ابتدا ماده معرفت را به دست می‌آوریم و سپس صورت معرفت را بر آن سوار می‌کنیم یا آنکه ابتدا صورت معرفت را در اختیار داریم و سپس آن را با ماده معرفت پر می‌کنیم. چرا که حالت نخست تنها در صورتی امکان‌پذیر می‌شود که دارای چنان قوه دریافتی باشیم که منفک از صور پیشین زمان و مکان بتواند از داخل یا خارج متأثر شود که این خلاف چارچوب تقدیم است (A44 / B62, B149, B307-9).^{۲۰} حالت دوم نیز تبیین تفاوت‌های تجربی نهفته در اشیائی را غیر ممکن می‌سازد که به ادراک حسی درمی‌آیند. زیرا این اشیاء همیشه در زمان و مکانی جزئی قرار دارند، دارای فلان و بهمان شکل یا اندازه معین‌اند، با این یا آن شیء تجربی در ارتباط‌اند و نیز همیشه در بازه زمانی معینی ادراک می‌شوند، در حالیکه صور پیشین ذهن اکیداً کلی‌اند و امری این چنین نمی‌تواند باعث ایجاد امری جزئی شود. پس اگر چه صورت اکیداً کلی معرفت ناشی از سهم ذهن است ولی صورت‌های جزئی آن باید ناشی از تأثیر خود اشیاء باشد. بهاین ترتیب، نمی‌توان بنابر تفکیکی که کانت میان صورت و ماده معرفت قائل شده است، تقدم زمانی سهم تجربه/ذهن در شکل‌گیری معرفت را نتیجه گرفت (Paton, 1961: 137-43). بنابراین «محض بودن»، به معنای «به کلی منفک از هر گونه تأثیرپذیری از داخل یا خارج» نیست؛ بلکه ناظر به «سهم خود ذهن در تشریک مساعی اش با خود اشیاء برای شکل‌گیری معرفت تجربی» است.^{۲۱} بهیان دیگر، محض نامیده شدن امر پیشین صرفاً برای تصریح بر سهم خود ذهن در این تشریک مساعی و نه به معنای منفک بودن از هر گونه تأثیر داخلی/خارجی است.

درباره «قطعی‌بودن» نیز می‌توان بر آن وجه تمایزی تکیه کرد که خود کانت میان جدول مقولات فاهمه و بدیل ارسطویی‌اش قائل شده است. او صراحتاً مدعی است بر خلاف ارسطو، روشنی را در پیش گرفته است که بر اساس آن می‌توان یکبار و برای همیشه- مقولات را به‌گونه‌ای استخراج کرد که هم درباره تعداد نهایی‌شان اطمینان داشته باشیم و هم در این‌باره که دقیقاً همین‌موارد و نه موارد دیگر را باید به عنوان مقولات فاهمه پذیرفت (A80-1 / B106-7, B109-10). علاوه‌بر این، از آنجایی که او اصول فاهمه را قاعده‌های کاربرد عینی مقولات می‌داند، همین‌حد از اطمینان را به تعداد و چستی این‌اصول نیز تعیین می‌دهد (A161-2 / B200-201).^{۳۰} این انحصار حتی در «حسیات استعلائی» نیز مشاهده می‌شود زیرا کانت آشکارا بر این‌نکته تأکید دارد که این‌بخش، چیزی جز مکان و زمان را نمی‌تواند در خود بگنجاند (A41 / B58). بنابراین قطعی‌بودن به‌این معنا است که «گستره امر پیشین، هم از لحاظ تعداد و هم از این‌لحاظ که چه چیزی باید در آن قرار گیرد، تغییرناپذیر است».

اما درباره «واضح‌بودن»، وضع به‌گونه دیگری است. زیرا کانت در ویرایش دوم نقد صراحتاً مدعی می‌شود، چون سهم خود ذهن در شکل‌گیری معرفت تجربی را نباید در بیرون از خودمان بجوییم، پس زیر و بم آن نیز نمی‌تواند از ما پنهان بماند (B26-7). با این تقریر از حیطه نقد و رویکرد صراحتاً درون‌گرایانه کانت در معرفی ماهیت فهم محض،^{۳۱} ظاهراً باید بر همان معنای دسترسی‌پذیرانه‌ای که ابتدائی‌پیشنهاد شده است، باقی بمانیم. ولی آیا در واقع نیز این‌گونه است؟

اشکال بنیادین باقی‌ماندن بر معنای فوق آن است که نمی‌توان به‌طور سازگاری هم مدعی شد امر پیشین، پیش‌شرط هر دسترسی معرفی است و هم خودش کاملاً در دسترسی معرفی قرار دارد؛ پافشاری هم‌زمان بر هر دو ادعا به‌منزله آن است که مدعی شویم آنچه علتِ تحقق یک‌ فعل است می‌تواند هم‌زمان نتیجه آن‌فعل نیز باشد. البته به‌همین سادگی نمی‌توان چنین‌اشتباهی را به کانت نسبت داد چرا که (الف) خودش در ابتدای «حسیات استعلائی»، دقیقاً این‌نکته را در مقدمه یک‌استدلال به کار می‌گیرد و می‌نویسد: صورت پدیدار، آن‌چیزی است که کثرات ناشی از اثر اشیاء بر توانایی تصویرمان، فقط در آن می‌توانند مرتب شوند و به صورت معینی قرار بگیرند؛ ولی آنچه این‌گونه است خودش نمی‌تواند ناشی از اثر اشیاء باشد؛ پس صورت پدیدار لزوماً پیشین است (A20 / B34). به‌بیان دیگر، آنچه که علتِ نظم‌یافتن هر گونه تأثیر است خودش نمی‌تواند نتیجه تأثیر باشد. (ب) اگر مدعی شویم چیزی کاملاً در دسترسی معرفتی‌مان قرار دارد، باید بتوانیم نشان دهیم دقیقاً مدعی دسترسی معرفتی به چیزی شده‌ایم. ولی از سویی می‌دانیم بنابر تصریح کانت، مقوله‌ها صرفاً صورت‌های ممکن دسترسی معرفتی به چیزی می‌باشند؛ به‌این معنا که اگر چیزی دارای چنان‌قابلیتی باشد که بتواند در دسترسی معرفتی‌مان قرار گیرد لزوماً از طریق مقوله‌ها در دسترسی معرفتی‌مان قرار خواهد گرفت. اما این نه به‌منزله نوعی دسترسی معرفتی ممکن بلکه صرفاً به‌منزله نشان دادن چارچوب/منطق هر گونه دسترسی معرفتی ممکن است؛ اگر این‌گونه باشد آنگاه امر پیشین هیچ مابه‌ازایی در دسترسی‌های معرفتی (تجربه‌های ممکن‌مان) تخواهد داشت زیرا تاین‌جا هنوز به هیچ‌چیزی اشاره نشده است. ولی آنچه هیچ مابه‌ازایی در تجربه‌های ممکن‌مان نداشته باشد، نمی‌توان درباره‌اش اندیشید، داوری کرد یا حتی آن را تعریف کرد^{۳۲} و بالطبع نمی‌توان درباره‌اش مدعی شد که کاملاً در دسترسی معرفتی‌مان قرار دارد. وضع در اینجا، دقیقاً مانند چشم و میدان دید است، بآنکه چشم منشأ دیدن سایر چیزها است ولی شما هرگز خود چشم را نمی‌بینید و از هیچ‌چیزی در میدان دیدتان نیز نمی‌توانید نتیجه بگیرید که آن را با چشم می‌بینید (Wittgenstein, 1998: 80).

قرار ندارد لزوماً نمی‌توان نتیجه گرفت که امر پیشین به هیچ‌وجه در دسترس معرفتی قرار ندارد؛ منظور ما دقیقاً این است که ادعایی در دسترس معرفتی بودن/انبودن امر پیشین به منزله نادیده گرفتن شأن معرفتی آنست. بنابراین، آنچه از عبارات کانت مبنی بر دسترسی معرفی به امر پیشین برداشت می‌شود را تنها می‌توان ناظر ابه این معنای خفیف دانست که «دایره جستجوی امر پیشین صرفاً محدود به درون خودمان است و نه بیرون از آن». ولی از این نمی‌توان نتیجه گرفت آنچه به دنبالش هستیم کاملاً در دسترس معرفتی مان قرار دارد. آیا خیاطی که سوزن‌اش را گم کرده با علم به اینکه آن را در انیار کاه خانه‌اش گم کرده است - و بالتیع در همانجا باید به دنبالش بگردد - می‌تواند مدعی شود آن سوزن کاملاً در معرض دیدش قرار دارد؟

۲-۲. موشکافی، مشخصه استقلال از تجربه

تاکنون پنج‌مورد از مشخصه‌های امر پیشین را بازتعریف کرده‌ایم، آنچه باقی می‌ماند، مشخصه «استقلال از تجربه» است. چون این مشخصه، به طور سنتی، بیش از سایر مشخصات، در معرفی امر پیشین به کار گرفته می‌شود پس به جای بستنده کردن به بازتعریفی مختصر، قصد داریم به طور مفصل‌تری به آن پردازیم.
تا اینجا می‌دانیم منظور از امر پیشین، اشاره به سهم خود ذهن است که به نحو مستقلی در تحقق هر معرفت تجربی نقش ایفاء می‌کند. بنابراین خستین عبارات بخش «حسیات استعلائی» غالباً این‌گونه به نظر می‌رسد که واکاوی این سهم نهایتاً ما را به بررسی صرف‌صورت/ساخترای سوق خواهد داد که مستقل از تجربه در تتحقق هر مفهوم/گزاره تجربی نقش دارد.^۴ اگر چه با چنین تصوری چندان به بی‌راهه نرفته‌ایم، ولی در پایان نشان خواهیم داد که واکاوی سهم خود ذهن می‌تواند حتی به بررسی نوع خاصی از معرفت نیز ختم شود که ناگزیریم مستقل از تجربه، آن را در بن‌هر گونه معرفتی، از پیش مفروض بگیریم. با این حال، ابتدا همان تصور غالب را مورد بررسی قرار می‌دهیم، بر اساس دو معنای مختلفی که بر عبارت «مستقل از تجربه» بار می‌شود، صورت/ساخترار دخیل در تتحقق هر مفهوم/گزاره تجربی‌ای را می‌توان از دو حیث مورد بررسی قرار داد.^۵

(الف) گاهی منظور از «صورت/ساخترار مستقل از تجربه»، اشاره به آن چیزی است که خاستگاه‌اش مستقل از تجربه است؛ همانی که گاه امر فطری نامیده می‌شود. اما باید توجه داشت در نقد، فطری‌دانستن امر پیشین را نمی‌توان ناظر به تمثیل بالقوه/بالفعلی^۶ دانست که مستقل از تجربه واجد آنیم. زیرا تمثیل بالقوه، از آن‌جهت که در بستر جریانی از تجربه به فعلیت می‌رسد، منافی با پیش‌شرط‌بودن امر پیشین در تتحقق هر تجربه‌ای است؛^۷ تمثیل بالفعل نیز با موضع تقد درباره ماهیت مقوله‌ها (B167-8) و به طور صریح‌تر با موضع کانت در رساله کشف ناسازگار است.^۸ البته با آنکه کانت، در بحث از ماهیت امر پیشین، هر دو تلقی‌ستی فطری‌گرایی را رد می‌کند،^۹ ولی در رساله کشف نشان می‌دهد چندان هم بی‌میل نیست جایی را برای امر فطری باقی بگذارد. وی می‌نویسد: «مسلمان باید مبنای در ذهن وجود داشته باشد که زمینه را فراهم کند [ازمان، مکان و مقوله‌ها]، به این نحو و نه به نحوی دیگر، نشأت گیرند و به اعیانی نسبت داده شوند که هنوز عرضه نشده‌اند. لاقل این مینا فطری است.»^{۱۰} سپس ادامه می‌دهد: «مینای امکان‌پذیری شهود حسی، ... صرفاً همان پذیرندگی خاص ذهن است آنگاه که (در هنگام احساس) تحت تأثیر چیزی قرار می‌گیرد تا تمثیل را مطابق با ساختمان درونی خودش دریافت کند. تنها این مبنای صوری اولیه - مثلاً در باب امکان‌پذیری شهودی از مکان - فطری است و نه خود تمثیل مکانی.»^{۱۱} به همین ترتیب، مبنای فطری امکان‌پذیری وحدت تالیفی کثرات تحت مفاهیم نیز صرفاً همان «شرایط ذهنی خودانگیختگی اندیشه است مطابق با وحدت خوداندیافت» (Kant, 2002a: 312-3). با این توصیف، کانت به جای فطری‌گرایی تمثیلی، گونه‌ای فطری‌گرایی استعدادی را درباره امر پیشین می‌پذیرد (Waxman,

26, footnote 10 (2005: 2). این موضع را -مثلاً- درباره مکان می‌توان این‌گونه توضیح داد که ما به مکان نیاز داریم تا احساس‌های معینی را به چیزی بیرون از خودمان نسبت دهیم؛ به مکان نیاز داریم تا چنین- احساس‌هایی را در بیرون (و در کنار) یکدیگر، و در نتیجه در چیزهای گوناگون تصور کنیم. به طور کلی، به مکان نیاز داریم زیرا هیأت، مقدار و نسبت متقابل اشیاء تجربی، تنها بر حسب مکان می‌تواند تعیین شود (A22-3 / 8-8). ولی با چنین ادعایی صرفاً مدعی شده‌ایم مکان چیزی نیست جز مجموعه معینی از چیزهای محتملی که ذهن تنها مبتنی بر آنها قادرست اشیاء و اجزایش را تجربه کند. ولی اگر از کانت درباره چراچی معین‌بودن مجموعه این چیزهای بپرسیم، مسلماً می‌گوید باید استعدادی در خود ذهن وجود داشته باشد تا اشیاء (و اجزاء‌اشن) دقیقاً این‌گونه -و نه به‌هیچ‌گونه دیگری- در جهان تجربه‌های ممکن چیده شوند.^۳ بنابراین نزد کانت، نه خود مکان، بلکه امکان‌پذیری شهود چیزی در مکان است که فطری (یا جزئی از صورت/ساختار) ذهن به‌شمار می‌آید. پس «مستقل از تجربه‌بودن» امر پیشین را نباید حمل بر این معنای سنتی کرد که خود امر پیشین، مستقل از تجربه (فطری) است؛ تنها چیزی که در این‌باره می‌توان گفت آنست که امکان‌پذیری شهود چیزی تحت مکان و زمان و نیز امکان‌پذیری تألیف کثرات تحت مقوله‌ها -و یا به‌یان خود کانت، صرف پذیرندگی ذهن و صرف خودانگیختگی آن- را می‌توان فطری دانست و نه بیشتر.

(ب) گاهی منظور از «صورت/ساختار مستقل از تجربه»، اشاره به صورت/ساختاری است که مبتنی بر آن می‌توان به‌ نحو موجهی، معرفت را مستقل از تجربه گسترش داد؛ بی‌آنکه اساساً بخشی از خاستگاه آن صورت/ساختار در میان باشد.^۳ چون نزد کانت، گسترش معرفت بر دو نوع است (Kant, 1992: 607)، پس چنین صورت/ساختاری را نیز می‌توان از دو حیث متفاوت مورد بررسی قرار داد.

(ب-۱) گاهی گسترش معرفت صرفاً ناظر به رابطه منطقی میان مفاهیم (یا حتی گزاره‌ها) است که کانت آن را گسترش صوری معرفت می‌نامد و در بحث از احکام تحلیلی به آن می‌پردازد. با این توصیف، در اینجا با صورت/ساختاری مواجه خواهیم بود که مبتنی بر آن می‌توان مستقل از تجربه و صرفاً بالکای بر رابطه منطقی میان مفاهیم، معرفت را به‌ نحو موجهی گسترش داد. از آنجایی که -لااقل بنابر انگاره‌ای قرن بیستمی- می‌توان مرزهای معرفت را منطبق بر مرزهای زبان به‌شمار آورد پس بنابر ماهیتی که برای زبان قائلیم، صورت/ساختار فوق نیز معنای متفاوتی می‌یابد. (ب-۱-۱) برخی زبان را سازه‌ای اجتماعی می‌دانند که ما با مشارکت در نوع خاصی از حیات اجتماعی، توانایی استفاده صحیح از قواعد آن را کسب می‌کنیم و این توانایی نیز منشأ موجه-بودن مان است. بنابراین، منظور از صورت/ساختاری که تنها متنکی بر روابط منطقی میان مفاهیم/گزاره‌ها، معرفت را به‌ نحو موجهی گسترش می‌دهد، صرفاً اشاره به قواعد استفاده صحیح از زبان است. در چنین نگرشی، صرفاً بالکای بر این قواعد می‌توان به‌ نحو موجهی، مفهوم «چهار ضلعی» را بر «مربع» حمل کرد و یا حتی این‌گزاره شرطی را ساخت که "اگر چیزی مربع باشد، آنگاه چهار ضلعی است". با این حال، مهمترین اشکال چنین معنایی از صورت/ساختار مدنظر آن است که نهایتاً به حذف گزاره‌های تألیفی پیشین می‌انجامد. زیرا مثلاً حمل مفهوم «سنگین» بر «جسم» و یا حتی ایجاد این‌گزاره که "اگر چیزی جسم باشد آنگاه سنگین است" را صرفاً مبتنی بر قواعد استفاده صحیح از زبان و در نتیجه، تحلیلی می‌داند.^{۳۲} در حالی که می‌دانیم کانت، صراحتاً گزاره فوق را نمونه‌ای از حکمی تألیفی می‌داند (A7 / B11). (ب-۱-۲) اما برخی دیگر، مفاهیم/گزاره‌های موجود در زبان را ابتدائاً نشانگر تصوراتی می‌دانند که ذهن فرد را پر کرده‌اند. بنابراین معتقدند برای یادگیری زبان کافی است فرد بتواند به‌همان‌ نحوی که اطراف‌یانش، تصویر/تصورات درون ذهن‌شان را نشانه‌گذاری و سپس بازیابی می‌کنند،

او نیز تصور/تصورات درون ذهنش را شناهه‌گذاری و سپس بازیابی کند. در این نگرش، زبان دارای ماهیتی فردی/خصوصی است زیرا حتی اگر فرد نتواند کاملاً مشابه با اطرافیاش، تصور/تصورات درون ذهنش را شناهه‌گذاری و سپس بازیابی کند، باز هم قادرست بی‌هیچ‌تأملی، به نحو خصوصی (نzd خودش) به آنها اشاره کند؛ زیرا خطان‌پذیرانه می‌داند تحت این یا آن مفهوم/گزاره، کدام تصور/تصورات را شناهه‌گذاری کرده است (Locke, Book III, Chapter II, §§ 1-8). همین تووانایی نیز منشأ موجه‌بودن فرد در بکارگیری مفهوم/گزاره مدنظرش است. با این توصیف، منظور از صورت/اساختاری که تنها متکی بر روابط منطقی میان مفاهیم/گزاره‌ها، معرفت را به نحو موجهی گسترش می‌دهد، صرفاً ناظر به نحو شناهه‌گذاری تصور/تصورات توسط خود فرد خواهد بود. مثلاً اگر فرد، نام طلا را -چه کاملاً مشابه با اطرافیاش و چه به نحو خصوصی- برای شناهه‌گذاری مجموعه خاصی از تصورات (مانند: فلز بودن، زرد بودن، چکش خوار بودن و ...) بکار برده باشد آنگاه این گزاره که "طلا فلز است" و یا اینکه "اگر چیزی طلا باشد آنگاه فلز است"، همگی تحلیلی خواهد بود. با آنکه در میان عبارات A137 / B176; A141 / A137 / B755-6 معرفت‌هایی هم جون ریاضیات و علوم طبیعی است که احکام‌شان، از نظر کانت، همگی تالیفی است (B19-24؛ B27-8؛ ۳۴ بنابراین، این معنای از «مستقل بودن» را می‌توان کنار گذاشت.

(ب-۲) گاهی گسترش معرفت به واسطه آن است که در بستر تجربه‌ای ممکن، مفهوم (یا مجموعه‌ای از مفاهیم) به یک عین ربط داده می‌شود. کانت این را گسترش مادی معرفت می‌نامد و در بحث از احکام تالیفی به آن می‌پردازد. در اینجا، با صورت/ساختاری مواجه‌ایم که مبتنی بر آن می‌توان به طور موجی، مفهوم (یا مجموعه‌ای از مفاهیم) را مستقل از تجربه به عینی نسبت داد که به شهود درآمده است.^{۳۴} به طور جدی، در «راهنمای کشف همه مفاهیم عقل محض» است که نخستین‌بار، بحث از مقولات، به عنوان مصاديق چنین صورت/ساختاری بهمیان‌کشیده می‌شود (A70 / B95).^{۳۵} در آنجا، کانت، ابتداً نشان می‌دهد که مستقل از این یا آن تجربه، صورت/ساختار مجبور در هر معرفتی نسبت به اشیاء تجربی حضور دارد (Guyer, 2010: 125). سپس در «استنتاج استعلائی مفاهیم محض فهم» - که به تصریح خودش، مهمترین بخش پژوهش نقادانه‌اش است (Axvi) - پا را فراتر می‌نهاد و نشان می‌دهد صورت/ساختار مجبور، شرط ضروری امکان‌بزیری هر معرفت تجربی (B159) هم‌چنین شرط ضروری هر تجربه ممکنی است (B161) در نتیجه مستقل از هر گونه تجربه‌ای، باید خاستگاهی در ذهن/فاعل شناسایی^{۳۶} هم‌چنین خاستگاهی در خود شیء تجربی/متعلق شناسایی^{۳۷} داشته باشد. همین پیوند ضروری است که مبنای توجیه معرفتی استفاده از صورت/ساختار مجبور را تبیین می‌کند.

با این همه، اگر چه کانت در غالب عبارات تقدیم، زمینه را چنان فراهم می‌کند تا مقاعد شویم اشاره به سهم خود ذهن در تحقیق هر گونه معرفت تجربی، صرفاً اشاره به صورت/ساختاری است که به نحو ضروری ناگزیریم مستقل از تجربه، در بطن هر معرفت تجربی ممکنی مفروض بگیریم، ولی در قطعه‌ای کوتاه از «تحلیل اصول»، به نحوی گذرا، به تلویح تأکید می‌کند سهم خود ذهن، به صرف این صورت/ساختاری محدود نمی‌شود بلکه نوعی از معرفت را نیز می‌توان سراغ گرفت که مستقل از هر تجربه‌ای، از سوی ذهن، در بن هر معرفتی نهاده شده است.

اگر فهم، بهطور کلی، قوه قاعده‌ها تلقی شود، آنگاه نیروی داوری نیز قوه تابع کردن تحت قاعده‌ها خواهد بود، یعنی بهمنزله قوه تشخیص این نکته که آیا چیزی تحت فلان قاعده مفروض ... قرار می‌گیرد یا نه. هرگز منطق عمومی دربردارنده توصیه‌های برای نیروی داوری نیست؛ از این گذشته، حتی نمی‌تواند واحد چنین توصیه‌هایی باشد. چون منطق عمومی، ماده معرفت را به تمامی انتزاع می‌کند پس چیزی برایش باقی نمی‌ماند جز آنکه صورت محض معرفت را بهطور تحلیلی به مفهوم‌ها، داوری‌ها و نتیجه‌های قیاسی تقسیم کند و از این طریق به قاعده‌های صوری هر گونه کاربرد فهم برسد. اکنون اگر منطق عمومی بخواهد بهطور کلی نشان دهد چگونه باید چیزی را تحت این قاعده‌ها قرار داد ... این کار امکان‌پذیر نخواهد بود مگر آنکه دوباره از یک‌قاعده استفاده شود. اما این‌قاعده، دقیقاً، چون یک‌قاعده است، مجدداً مستلزم راهنمایی نیروی داوری است. بدین‌سان ثابت می‌شود هر چند فهم می‌تواند از رهگذر قاعده‌ها آموزاند و مجهز شود، بالین‌همه نیروی داوری استعداد ویژه‌ای است که هرگز نمی‌تواند آموخته شود بلکه فقط می‌تواند اعمال گردد. از این‌رو نیروی داوری جنبه خاصی از آن چیزی است که اصطلاحاً عقل سلیم نامیده می‌شود و هیچ مکتبی نمی‌تواند از فقدان آن را جبران کند. زیرا هر چند مدرسه می‌تواند قاعده‌های بسیاری را که از بینش دیگران حاصل شده‌اند بر فهم محدود عرضه کند ...، بالین‌همه، قوه کاربرد صحیح آنها باید از آن خود شاگرد باشد؛ و در صورت فقدان این‌موهبت طبیعی، هیچ‌قاعده‌ای ... از سوء کاربرد مصون نخواهد بود(A132-4/ B171-2).

اگر چه کانت، در اینجا، توضیح چندانی درباره ماهیت نیروی داوری ارائه نمی‌دهد و حتی - با تأکید بر تمایز میان منطق عمومی و منطق استعلائی، و اینکه کار خاص منطق استعلائی آنست که «نیروی داوری را در کاربرد فهم محض، از طریق قاعده‌هایی معین تصحیح و تضمین کند»(A135 / B174) - نشان می‌دهد قصد دارد دوباره به واکاوی نوعی صورت/ساختر نهفته در معرفت تجربی پیرداد؛ بالین‌همه، از سیاق متن چنین برمی‌آید نیروی داوری را نمی‌توان صرفاً گونه‌ای صورت/ساختر بهشمار آورد. زیرا صورت/ساختر -بهنوبه خودش- به معنای نوعی «قاعده» است و دقیقاً به همین دلیل، همیشه مستلزم راهنمایی نیروی داوری است. بنابراین ناچاریم نیروی داوری را گونه‌ای معرفت بهشمار آوریم که مستقل از هر تجربه، فرد را قادر می‌سازد تعیین کند آیا این یا آن چیز، تحت فلان یا بهمان قاعده قرار می‌گیرد یا نه.

جمع‌بندی

سعی بر آن شد نشان داده شود که چگونه برخی تعاریف مأنوس درباره مشخصه‌های امر پیشین نزد کانت می‌توانند ما را در فهم محتوای نقد به دردرس اندازنده، سپس تلاش شد تا آنها یا بهنحوی مدلل بازتعریف شوند یا بهنحو دقیق‌تری مورد واکاوی قرار گیرند. نتیجه را در دو جدول (الف) و (ب) نشان داده‌ایم.

جدول (الف)

تعریف جایگزین	تعریف در درساز	
آنچه از طبیعت ذهن انسان برمی‌خizد.	آنچه در هر جهان ممکنی صادق باشد.	ضروری
آنچه بر همه پدیدارها (و صرفاً پدیدارها) قابل اطلاق باشد.	آنچه بر همه مصاديق یک نوع/جنس قابل احلاق باشد.	کلی
آنچه ناظر به سهم خود ذهن در تشریک مساعی اش با خود اشیاء برای شکل‌گیری معرفت تجربی باشد.	آنچه به کلی منفک از تجربه باشد.	محض
آنچه حیطه جست‌وجو برای یافتن اش، صرفاً محدود به درون خودمان است و نه بیرون از آن.	آنچه کاملاً در دسترس معرفتی باشد.	واضح
آنچه دارای چنان‌گسترده‌ای است که هم به لحاظ تعداد مصاديق و هم از این لحاظ که چه چیزی باید در محدوده آن قرار گیرد، تغییرناپذیر است.	آنچه غیر قابل تردید باشد.	قطعی

جدول (ب)

فاطری گرایی تمثیلی	فاطری گرایی استعدادی	ناظر به صورت/اساختاری که دارای خاستگاهی مستقل از تجربه است	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد
کانت، آن را نمی‌پذیرد.					
	کانت، آن را می‌پذیرد.				
کانت، آن را نمی‌پذیرد.	با این فرض که زبان، دارای ماهیتی اجتماعی باشد.	گسترش صوری معرفت	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد	ناظر به صورت/اساختاری که می‌توان معرفت را به نحو موجهی گسترش داد
کانت، آن را می‌پذیرد.	با این فرض که زبان، دارای ماهیتی خصوصی افرادی باشد.	گسترش صوری معرفت			
	مدعای اصلی کانت در نقد، معطوف به همین معناست.	گسترش مادی معرفت			
	دست کم عباراتی را در نقد می‌توان یافت که ناظر به چنین معنایی است.				

* طبق شیوه‌ای متدالو در مجلات معتبر بین‌المللی، ارجاع به آثار برخی فلسفه‌دان -به دلیل نحوه نگارش خود آثار و یا نحوه ارجاع در ترجمه‌های مشهور آنها- با ارجاع به صفحه صورت نمی‌گیرد.

به همین دلیل، ما در باب این آثار، از اسلوب نگارشی مجله عدول کرده و شیوه متدالو را در پیش گرفته‌ایم. اما بر خود لازم می‌دانیم برای سهولت در فهم این نحوه ارجاع، آن را به طور مختصر توضیح دهیم. نحوه خوانش منابع، به ترتیب، به شرح ذیل است.

* * در آثار **افلاطون**: (شماره صفحه و شماره بند در متن یونانی). در آثار **اوسطو**: (نام کتاب (مثال: آلفا، بتا)، شماره فصل، شماره ستون و شماره سطر در متن یونانی‌ای که مبنای کار مترجم برای ترجمه به انگلیسی بوده است). در آثار **دکارت**: (نسخه فرانسوی با ویرایش شارل آدم و پائول تیری (AT)، شماره جلد، شماره صفحه؛ نسخه انگلیسی با ترجمه کتینگهام، استواف و مورداک (CSM)، شماره جلد، شماره صفحه [یا کتینگهام، استواف، مورداک و کنی (CSMK)، شماره صفحه]). در آثار **لاک**: (شماره کتاب، شماره فصل، شماره بند (§)). در آثار **کانت**: (ویرایش اول نقد (A) شماره صفحه در نسخه آلمانی / ویرایش دوم نقد (B) شماره صفحه در نسخه آلمانی). منظور از شماره صفحه و بند (با ستون و سطر) همان شماره‌هایی است که در حاشیه صفحه‌ها و گاهی نیز در لایه‌لایی متن آثار مشاهده می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

1. Plato (1997) *Complete Works*, edited with introduction and notes by J. M. Cooper, Indianapolis: Hackett Publishing Company.
2. Aristotle (1975) *Posterior Analytics*, translated with a commentary by J. Barnes, 2nd edition, Oxford: Clarendon Press.
۳. برای مطالعه متنی مفصل‌تر پیرامون اختلاف نظر مفسران در این‌باره، مراجعه کنید به صفحات (227-37) رساله دکتری زیر:

Kim, J. H. (2013) *Demonstrative Knowledge and Epistemic Continuity in Aristotle's Posterior Analytics*, the Catholic University of America, Washington D.C.

۴. مراجعه کنید به صفحه ۵۲ (بنابر شماره حاشیه صفحات متن انگلیسی) از کتاب زیر:

Leibniz, G. W. (1982) *New Essays on Human Understanding*, translated and edited by P. Remnant and J. Bennett, Cambridge University Press.

۵. می‌توان به صفحات (99-100) ویراست زیر از کتاب پژوهشی پیرامون فاهمه بشری نیز مراجعه کرد؛ نک:

Hume, D. (1999), *An Enquiry concerning Human Understanding*, T. L. Beauchamp (ed.), Oxford: Oxford University Press.

۶. در پیش‌گفتار ویرایش نخست نیز رفتاری شبیه‌ای درباره استنتاج استعلائی ذهنی مشاهده می‌شود. کانت علی‌رغم تأکید بر اهمیت این بحث در رسالت نقادانه‌اش، آن را به مثابه بخشی ضروری از این رسالت نمی‌نگرد. نک: (Axvii).
۷. نیز نک: (A342-3 / B400-401, A359, A361, A380, A384-7, A405, (B421, B426-7, A672-3 / B700-702

۸. نک: (Hume, 1825: Vol. I, introduction, 7-8)
۹. تأکید خود کانت بر تمایز میان استنتاج استعلائی عینی و ذهنی، و تصریح بر جایگاه ضروری اولی نسبت به دومی در پژوهش نقادانهاش (Axvii) نیز می‌تواند دلیل خوبی برای چنین انتظاری باشد.
۱۰. لازم به ذکرست که چنین رویکردی به ماهیت امر پیشین، منحصر در نقد نیست بلکه حتی در رساله استادی کانت – یعنی تقریباً یازده سال پیش از انتشار ویرایش نخست نقد – نیز می‌توان رگه‌هایی از آن را مشاهده کرد. مثلاً درباره زمان، نک: (Kant, 1894: 61); درباره مکان، نک: (Ibid, 65). اگر چه استراوسون نیز حضور چنین رویکردی را مورد توجه قرار داده است ولی نباید فراموش کرد وی صراحتاً بهقصد حذف و نه تأکید بر اجتناب‌ناپذیری این رویکرد در فهم نقد به آن پرداخته است؛ نک: (Strawson, 1966: 15-6). امروزه، تأکید بر نقش بسزای این رویکرد در فهم نقد ناماؤوس بدشمار نمی‌آید؛ نک: (Kitcher, 2006: 52-4).
۱۱. نک: (B165-6).
۱۲. همچنین نک: (Paton, 1961: 134-36, 472-73, 530-31).
۱۳. نک: (A431 / B459, A435 / B463).
۱۴. نک: (Waxman, 2005: 22 & 25) نیز نک: (B23, A725 / B753) همچنین، تمایز کانت میان «productive» و «reproductive imagination» و «imagination» تأکید بر این که دومی مربوط به روان‌شناسی – در اینجا روان‌شناسی تجربی – و اولی نیز مربوط به فلسفه استعلائی است (نک: B152)، می‌تواند شاهدی بر صحت ادعای مان باشد.
۱۵. نک: (Hume, 1825: Vol. 4, section II) همچنین، تمایز کانت میان «productive» و «reproductive imagination» و «imagination» تأکید بر این که دومی مربوط به روان‌شناسی – در اینجا روان‌شناسی تجربی – و اولی نیز مربوط به فلسفه استعلائی است (نک: B152)، می‌تواند شاهدی بر صحت ادعای مان باشد.
۱۶. همچنین نک: (Thiel, U. (2006), “The Critique of Rational Psychology”, In A Companion to Kant, G. Bird (ed.), Blackwell Publishing Ltd., 207-8).
۱۷. کانت، لااقل در «حسیات استعلائی»، به صورت پدیدارها منفک از ماده‌شان می‌پردازد و در «پیش‌یابی‌های ادراک حسی» (A175-6 / B217-18) نیز ماده‌پدیدارها را منفک از صورتشان مورد بررسی قرار می‌دهد.
۱۸. برای اطمینان از تأکید کانت بر نقش خود اشیاء در تحقیق معرفت تجربی، نک: (B1, A86 / B118, A223 / B270, A373-4) با این‌همه، تأکید بر چنین جایگاهی برای خود اشیاء، به معنای راه‌دادن به شیء فی نفسه نیست. زیرا شیء فی نفسه نزد کانت، به معنای شیء‌ای فارغ از هر گونه نسبت معرفتی با فاعل شناساست (مقایسه شود با: A36 / B52, B310) در حالی که منظور از خود شیء در اینجا، صرفاً آن چیزی است که با فاعل شناساً نسبت معرفتی دارد و البته از این نسبت نیز تا آنجایی مدنظرست که محتوای لازم برای قوام‌یافتن مفهوم تجربی شیء به ما داده شود و نه فراتر از آن.
۱۹. کانت در تمهدیات، پا را از این نیز فراتر می‌نهد و اطمینان مدنظر را به تمامی گستره منطق استعلائی تعیین می‌دهد؛ نک: (کانت، ۱۳۸۸: ۷۰-۱۶۹).
۲۰. نک: (A65 / B89-90).
۲۱. نک: (A244-5).
۲۲. همچنین نک: (A246 / B303, A250).

۲۳. طرح اولیه این تقسیم‌بندی -که در ادامه تحت دو بخش مجازی (الف) و (ب) به آن خواهیم پرداخت- متعلق به فیلیپ کیچر است؛ نک: (Kitcher, 2006: 30).

۲۴. نک: (Waxman, 2005: 387-8).

۲۵. علاوه بر این، برخی معتقدند اگر چه چنین تمثیل/باوری فطری است ولی پسین به شمار می‌آید؛ نک:

Sober, E. (1998), "Innate Knowledge", In *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1, London and New York: Routledge, section 2.

۲۶. ایرهارد -منتقد لایبنیتسی- تقد -شهود حسی را به دلیل ناتوانی آن در قیاس با شهود عقلانی، صرفاً حالت آشفته‌ای از آن چیزی می‌دانست که نهایتاً به شهود عقلانی درمی‌آید. بنابراین، زمان و مکان کانتی را چنان تفسیر می‌کرد که یا حدود همین ناتوانی از آن برداشت شود یا خود صور خیالی‌ای که ذهن از نسبت میان اشیاء انتراع کرده است. حالت اول، مبتنی بر این موضع لایبنیتس است که شهود حسی، حاصلی ندارد جز آشفته‌کردن تصویرهایی که ناشی از شهود عقلانی‌اند؛ از همین‌رو، فیلسوفان لایبنیتسی برای شهود حسی، سهمی اجتناب‌ناپذیر در شکل‌گیری معرفت فائق نبودند. چنین موضعی آشکارا با موضع تقد ناسازگارست؛ نک: A271 //). اما دریاره حالت دوم، کانت در رساله کشف بر این نکته تأکید می‌کند که «قوه شناختاری مان، هیچ یک از [صور زمان و مکان و حتی مقوله‌ها] را از اشیاء -آنگونه که فی نفسه هستند- اخذ نمی‌کند بلکه آنها را به نحو پیشین از بطن خودش بیرون می‌کشد» و سپس به حالت اعتراض ادامه می‌دهد: «اصلاً من در کجا، خود شهودهای مکان و زمان -که صور خیالی ابتدائی در آنها امکان‌پذیر می‌شوند- را صوری خیالی نامیده‌ام»؛ نک: (Kant, 2002a: 312). این باورست که خود امر پیشین نیز صورتی خیالی (تمثیل بالفعل) باشد.

۲۷. زیرا تمام مصاديق امر پیشین را صراحتاً «اکتسابی آغازین» (original acquisition) می‌نامد؛ البته اکتسابی «از آن نوع که قبلاً هرگز وجود نداشته و بالتبع به چیزی پیش از این عمل نیز تعلق نداشته است»(Kant, 2002a: 312). آنگونه که از سیاق متن برمی‌آید و نیز بنابر اشاره کانت در رساله استادی (1984: 59)، به نظر می‌رسد که عبارات «قبلاً» و «پیش از این عمل» ناظر به تأثیر از داخل/خارج (sensation) باشد. اینکه ما پس از تأثیر از داخل/خارج، امر پیشین را کسب می‌کنیم دال بر آن نیست که ما آنها را از چنین تأثراتی استنتاج می‌کنیم بلکه به معنای آن است که ذهن هنگام متأثر شدن، تنها بر حسب چنین ساختارهایی -که از بطن خودش بیرون می‌دهد- با اعیان مواجه می‌شود، نک: (Allison, 1973: 82).

۲۸. این تقریر از مکان را نباید با تقریر آیسون از انگاره شهود محض، تحت مکان و زمان، خلط کرد. ما صرفاً امکان‌پذیری شهود چیزی در مکان را نوعی استعداد فطری ذهن دانسته‌ایم و نه خود مکان را؛ چرا که خود مکان به تصریح کانت، نوعی اکتساب است. در حالی که آیسون خود مکان -یا شهود محض مکان- را در معنای استعدادی، یعنی به عنوان قابلیت تأثیرپذیری به یکنحو خاص، تفسیر می‌کند؛ نک: (Allison, 1973: 84). مزیت تقریر ما آن است که برای پاسخ به این پرسش که چگونه هندسه امکان‌پذیر شده، دیگر نیازی نیست با این مسئله کنچار برویم که چگونه می‌توان از صرف استعداد، چنین امکانی را تبیین کرد.

۲۹. نک: (Kitcher, 2006: 31).

۳۰. برای مطالعه دو نمونه از چنین نگرشی، نک:

Ayer, A. J. (1952), *Language, Truth and Logic*, New York: Dover Publication Inc., 71-87.

Stroud, B. (1965), "Wittgenstein and Logical Necessity", in *The Philosophical Review*, Vol. 74, No. 4, Duke University Press, 504-18.

.۳۱. همچنین نک: (Kitcher, 2006: 34)

.۳۲. در اینجا لازم است تا دو نکته یادآوری شود:

a. کانت در رساله کشف (Kant, 2002a: 328) و نیز در نامه مورخه ۱۲ می ۱۷۸۹ به رینهولد (Kant, 1999: 301) تقریری را از احکام تأثیفی ارائه می‌دهد که تا حدی متفاوت از آن چیزی است که در مقدمه نقد ارائه داده است (نک: A6-7 / B10-11). اگر چه در واکاوی تمایز میان حکم تحلیلی/تأثیفی، Walsh, 1975: (نک: chapter 1, section 2, 5-11) - ولی ما در اینجا، از این تقریر سنتی عدول کرده و بدیل ارائه شده در رساله کشف و نامه به رینهولد را مبنای کار خود قرار داده‌ایم. زیرا - به نظر ما - اگر ملاک تمیز حکم تحلیلی/تأثیفی صرفاً محدود به این نکته باشد که آیا محمول مندرج در موضوع است/نیست، آنگاه تمایز مدنظر، جایگاهی در منطق استعلائی نخواهد داشت و منحصر در منطق عمومی می‌شود؛ برای آگاهی از تمایز میان این دو منطق، نک: (A72 / B97). برای مطالعه متنی مبسوط‌تر درباره مزیت این تقریر نسبت به تقریر نقد، نک: (Allison, 1973: 46-75).

b. ممکن است این اشکال به ذهن متبار شود که تقسیم‌بندی مذکور، صرفاً ناظر به احکام است در حالی که کانت در نقد، آنجا که ضرورت حضور امر پیشین در معرفت بشری را نشان می‌دهد، صراحتاً بر این نکته تأکید دارد که علاوه بر احکام، حضور امر پیشین را در خود مفاهیم نیز می‌توان مشاهده کرد؛ (B5-6). بنابراین اگر قرارست مشخصه‌های امر پیشین نزد کانت مورد واکاوی قرار گیرد، نباید کار کرد آن در حیطه مفاهیم نادیده گرفته شود. با این حال، معتقدیم تقسیم‌بندی مذکور، تام است و چیزی را در باب معرفت بشری از قلم نیانداخته است. زیرا آنچه ما در مورد مفاهیم انجام می‌دهیم از دو حالت بیرون نیست: یا (الف) از طریق تأثیف، مفهوم تمایز جدیدی را ایجاد می‌کنیم، یا آنکه (ب) از طریق تحلیل، بی‌آنکه مفهوم تمایز جدیدی را ایجاد کنیم، مفهومی را که از پیش در اختیار داریم، از سایر مفاهیم تمایز می‌کنیم؛ نک: (Kant, 1992: 102). در حالت (الف) از یک سو می‌دانیم نزد کانت، تأثیف، گسترش مادی معرفت است که از طریق آن، مفهوم (یا مجموعه‌ای از مفاهیم) به عینی ربط داده می‌شود که در بستر تجربه‌ای ممکن داده شده است و از سوی دیگر نیز از عبارات کانت برمی‌آید که چنین کارکردی را از یک حکم انتظار دارد زیرا در تعریف معرفت، صراحتاً آن را حکمی می‌داند که دارای چنین کارکردی باشد؛ نک: (Kant, 2002b: 358). با چنین توصیفی، کانت نشان می‌دهد از دیدگاه او، مفهوم می‌تواند نتیجه حکم (و در اینجا، نتیجه حکم تأثیفی) باشد و نه صرفاً مقدمه‌ی حکم؛ این دقیقاً بر خلاف آن تلقی سنتی است که ابتداء معرفت را به مفهوم و حکم (تصویر و تصدیق) تقسیم می‌کند و سپس اولی را مقدم بر دومی می‌داند؛ نک: (Allison, 1973: 63). در حالت (ب) نیز می‌دانیم که تحلیل، هر آنچه را که از پیش در مفهوم مندرج باشد، از بطن آن بیرون می‌کشد. اما از یک سو کانت، تعاریف را دارای بالاترین درجه تمایزی می‌داند که از طریق تحلیل بدست می‌آید؛ نک: (Kant, 1992: 298) و از سوی دیگر نیز تأکید دارد که تعاریف، حکم‌اند؛ نک: (Ibid, 219). بنابراین، چندان بیراهه نرفته‌ایم اگر معرفت بشری از دیدگاه کانت را صرفاً مبتنی بر انواع احکام مورد بررسی قرار دهیم. برای مطالعه استدلایلی دیگر بر این ادعا، نک: (Guyer, 2010: 125-6).

.۳۳. در اینجا ممکن است این اشکال به ذهن متبدار شود که کانت، در تقدیر برای اشاره به مقولات، از عبارت «مفاهیم» محض فهم استفاده می‌کند، پس چرا ما اصرار داریم در اشاره به آنها از عبارت صورت/ساختار استفاده کنیم؟ در پاسخ می‌توان یادآور شد که خود کانت – پنج سال پس از انتشار نسخه‌تین ویرایش تقدیر در پیش‌گفتار مبادی متفاہیزیکی علم طبیعی، مقولات را با عبارت «صرفِ صُورِ حکم» مورد اشاره قرار داده است؛ نک: (Kant, 2002c: 10, footnote). حتی در ویرایش دوم تقدیر نیز صراحتاً تأکید دارد «مفهوم‌ها به‌نوبه خود چیزی جز صورت‌های اندیشه نیستند» (B305).

.۳۴. نک: (Guyer, 2010: 123-4; 129-134); همچنین نک: (B131-6, 138, 141, 143).

.۳۵. نک: (B159-61).

منابع

- کانت، ایمانوئل (۱۷۸۸) *تمهیدات*، ترجمه حداد عادل، چاپ چهارم، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- Allison, H. (1973) *The Kant-Eberhard Controversy*, Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Barnes, J. (1975) “Commentary”, In *Posterior Analytics*, trans. J. Barnes, 2nd edition, Oxford: Clarendon Press, 81-271.
- Guyer, P. (2010) “The Deduction of the Categories: The Metaphysical and Transcendental Deduction”, In *The Cambridge Companion to Kant's Critique of Pure Reason*, P. Guyer (ed.), Cambridge University Press, 118-150.
- Hume, D. (1825) *The Philosophical Works of David Hume*, Vol. 1 & 4, Edinburgh, London.
- Kant, I. (1894) *Kant's Inaugural Dissertation of 1770*, translated into English with an introduction and discussion by W. J. Eckoff, Columbia College, New York.
- Kant, I. (1992) *Lectures on Logic*, translated and edited by J. M. Young, Cambridge University Press.
- Kant, I. (1997) *Critique of Pure Reason*, translated and edited by P. Guyer & A. W. Wood, Cambridge University Press.
- Kant, I. (1999) *Correspondence*, translated and edited by A. Zweig, Cambridge University Press.
- Kant, I. (2002a) “On a Discovery Whereby Any New Critique of Pure Reason Is to Be Made Superfluous by an Older One”, trans. H. Allison, In *Theoretical Philosophy after 1781*, H. Allison & P. Heath (eds.), Cambridge University Press, 271-336.
- Kant, I. (2002b) “What real progress has metaphysics made in Germany since the time of Leibniz and Wolff?”, trans. P. Heath, In *Theoretical Philosophy after 1781*, H. Allison & P. Heath (eds.), Cambridge University Press, 337-424.

- Kant, I. (2002c) "Metaphysical Foundations of Natural Science", trans. M. Friedman, In *Theoretical Philosophy after 1781*, H. Allison & P. Heath (eds.), Cambridge University Press, 171-270.
- Kitcher, Ph. (2006) "A Priori", In *The Cambridge Companion to Kant and Modern Philosophy*, Paul Guyer (ed.), Cambridge University Press, 28-60.
- Kripke, S. A. (1980) *Naming and Necessity*, Basil Blackwell.
- Locke, J. (1794) "An Essay Concerning Human Understanding", In *The Works of John Locke*, (Vol. I), ninth edition, London.
- Paton, H. J. (1961) *Kant's Metaphysic of Experience*, Vol. I, London: George Allen & Unwin LTD; New York: Macmillan Company.
- Scott, D. (2005) *Plato's Meno*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Silverman, A. (2014) "Plato's Middle Period Metaphysics and Epistemology", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (<http://plato.stanford.edu/entries/plato-metaphysics/>).
- Strawson, P. F. (1966) *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*, London and New York: Routledge (Taylor & Francis Group).
- Walsh, W. H. (1975) *Kant's Criticism of Metaphysics*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Waxman, W. (2005) *Kant and the Empiricists: Understanding understanding*, Oxford: University Press Inc.
- Wittgenstein, L. (1998) "Notebooks: 1914-1916", In *the Collected Works of Ludwig Wittgenstein*, G. H. von Wright and G. E. M. Anscombe (eds.), 2nd edition, Oxford: Basil Blackwell, 2-91.